

radicaler geest beziel. Hij sluit zich aan bij het Verbond der Edelen, stelt zelf, als gewapend verzet door den remmenden invloed van Oranje onmogelijk blijkt, het Smeekschrift op, en drukt het spoor van Lodewijk van Nassau en Brederode. Zijn eisch tot openlijke aanvaarding van het „cruyce des Evangeliums“ wordt onverhiddelijk nu. Als het afwijzend antwoord de bede om moderatie der placaten te smoren denkt, werkt hij vanaf de Antwerpse Synode voor de openbare preek. De vrijheid voor zijn volk is hem allereerst vrijheid, getuigen van het Woord te zijn!

De beeldenstorm roept hem wakker als penvoerder van den Opstand. Hij keurt de daad niet goed, maar als een luthersch schrijver in een heftig libel schiedt op „dien dullen hoop“, neemt hij het aanstonds op voor de geloovigen en hun predikanten in zijn geschrift: „Van den beelden aafheworpen“. Het wordt wel niet gedrukt, maar in een volgend, fransch, geschrift — de „Vraye Narration“, een Apologie der Protestanten in het jaar 1565 — handhaaft hij zijn argumenten. Wie naar den mitsaard riekt, kan op hem rekenen!

Als na den beeldenstorm ook een poging om de vrije prediking van het Woord voor drie miljoen goudgulden te kóópen, mislukt, moeten dan toch de wapenen beslissen. De consistoriën te Antwerpen besluiten hiertoe, eind '66, terwijl de adel langzamerhand naar het koninklijke kamp terugkeert. Aan de eischen van het veldwinnend calvinistisch verzetsrecht wordt voldaan door Brederode met de leiding te belasten. Marnix wordt schatmeester.

Er volgt een catastrofe. De mede door predikanten verzamelde benden worden, na een mislukten aanval op Walcheren, even buiten Antwerpen, terwijl Oranje de poorten gesloten houdt voor tienduizenden Calvinisten, die te hulp willen snellen, in de pan gehakt. Jan van Marnix, de broer van Philips en aanvoerder, wordt in stukken gehouwen. Brederode vlucht. Marnix, met vrouw en kinderen, volgt hem. Ook de Prins wijkt uit, na weigering van een nieuwen eed. En de getuigen van Jezus Christus klagen:

Hoe groot, o Heer, en hoe vervaerlic staet nu ons leven vol verdriet...

Marnix heeft in den Prins niet den moordenaar van zijn broer gezien. Als balling in Oost-Friesland verkeerd, blijft hij contact zoeken met Lodewijk en met Willem van Nassau. Al jong bezig met studie van de geestdrijverij, mocht hij de doopersche invloeden onderkend hebben, die de door tyrannie zoo zeer verbitterde menigte het zwaard als louter in dienst der Kerk deden voeren. Dat hij dit niet terstond doorzag en afwees, is niet vreemd. Zelfs Calvinus achtte het in sommige gevallen plicht, op het voetspoor van Augustinus, maar in strijd met zijn eigen leer. De Prins streed uit overtuiging, zij het daartoe gebracht door overwegingen van utiliteit, voor het gelijkberechtigd-zijn der beide godsdiensten naar Franschen frant, doch overwoog daarbij de kansen. Hij had de slachting voorzien, en om erger te voorkomen, zich afzijdig gehouden, bijna ten koste van zijn leven! Maar wat hij als calvinistisch radicalisme zag, is Marnix gaan zien als doopersch! En daarmee was voor Marnix de politieke opvatting van den strijd theologisch gefundeerd en gaf hij zich hiervoor gewonnen.

In ballingschap, schrijft hij propagandageschriften voor de actie van den Prins. Ook tracht hij hem steeds ten volle te winnen voor de Kerk!

Anderzijds werkt hij hard voor de toestandkoming van het Convent te Wezel, dat hij persoonlijk bijwoont. De éénheid der kerk is daarbij zijn doel. De preciese Calvinist is verdraagzaam tegenover den Lutheranen, die hem den heiligen oorlog verklaart. De onverdraagzaamheid der Calvinisten is trouwens een even hardnekkige en toch met alle historische feiten in strijd zijnde legende, als hun kunstloosheid. Was Marnix niet in huis bij een schwenckfeldiaan, d.w.z. een dweeper, een enthousiast, een der lieden van het „inwendige Woord“, tegen wie hij getoerd heeft, tot de vingers hem om de pen verstijfden?

En bleek Marnix niet, juist in dit jaar, de grootste kunstenaar te zijn, die zijn eeuw ons hand geschonken heeft, toen hij al zijn medelijden met dat volk, dat overgelaten was aan Alva, de Inquisitie en de nieuwe bisschoppen, al zijn liefde en al zijn haat uitstortte in het wellicht meest genadelooze strijdschrift van de nederlandse literatuur, zijn „Byencorff der Heilige Roomsche Kerke“?

Na vijftig jaren van vervolging stond hier eindelijk iemand op, die de Roomschen aan kon; die heel de formalistische denkwereld van de middelouwsche scholastiek doorzag en het valsche bedrog der papen van die dagen haatte met een doodelijken haat, onstoken aan het klare Woord! De Leuvense doctoren in de heilige godgeleerdheid moesten wel schaamrood geslidderd hebben op hun stoelen, bij het lezen van dit zwaar-satirische proza, waarin de vermoorde onschuld quasi naar de hel verwenscht, maar in feite tegen hun moordende tyrannie verdedigd werd!

De geestige opdracht aan den „Eerwaardighen

Heylighen ende Hoochghelcerden Doctoer ende Magister Noster, Heer Franciscus Sonnius, Vader aller nieuwe Bisschoppen in de Nederlanden“ is gedateerd „den 5den Januarij, welcke was dry Coningen avont, als de goede Catholycken hen vrye maken, ende roepen: De Coninc drinket. Int Jaer 1569“. Sonnius had een heftig libel geschreven tegen de gemeente te Antwerpen, de eersteling der Reformatie! En een zekere Hervet een brief „aen de verdoolden van den Christengeloove“, de ketters.

Daarin had hij de roomsche leer verdedigd. Marnix nu spot met dien advocaat van Rome. Hij zal het beter doen. En in een boek van achthonderd bladzijden, geheel ingedeeld naar Hervets brief, rafelt hij in een van verholten spot tot barstens toe geladen proza — het schoonste van zijn eeuw in Nederland — gansch de leer der heilige Moederkerk uitien, die quasi verdedigend. In overmoed geeft hij den ketters de volle maat, citeert een menigte teksten, maar schuift hun leer dan plotseling op zij met een uitroep als deze: „Neen! Neen! dat willen wij ons in eeuwigheid niet laten wijsmaken, dat de Schrift zoo iets zou leeren; want dan zou de Schrift kettersch wezen!“ — om er dan het tot in 't dwaze doorgetrokken roomsche leerstuk voor in de plaats te stellen.

„Slag op slag worden wij verrast door woord, uitdrukking, spreuk, gedachtenwending; door overgangen van stijl en stemming. Een ernstig bewijs struikelt over een enkel, als zonder erg ontvallen, familiaar woord. Een spottend betoog sluit plotseling af met een diep ernstige waarschuwing“ (Wille). Ge próóft het toonverschil tusschen hartelijke overtuiging en spottend ernst. Met een voorname geestigheid wordt de roomsche dwaalleer voor het volk tentoongesteld, maar tevens de zuivere leer opnieuw verkondigd en de gemeente-onder-het-kruis gesterkt. Zoo werd de Byencorff werfboek voor de Reformatie als geen ander, en zeldzaam populair. Want Marnix schreef ditmaal geen Latijn of Fransch, maar de taal van het volk. En met ongekend meesterschap. Hij is grof, hier en daar, naar den inhoud. Maar wijt dat den tijd-van-onstaan, die heel Europa in de satire zweigen deed.

En buitendien; zijn sommige van Vondels hekel-dichten minder grof?

Schreef ook niet de lijne calvinistische hoveling Huygens gedichtjes op een gehangene? —

„Bijencorff“, scherpte Marnix: Moeder de Kerk leest haar leerstukken van overal samen, als de bijen de honing.

„Wespencorff“, scholden de papen.

Wat moet dat een geestig man geweest zijn, die zoo de algenoegezaamheid van het Woord te etsen wist!

K.

J. BOSCH.

# MUZIKALE KRONIEK

## „College“ (!) van Willem Mengelberg.

Wie het Gedenboek der in 1936 jubilerende Alma mater inziet, komt op bladzijde 359 van deel 2 de volgende aantekening tegen:

„In zijne plaats (van A. A. Smijers—S.Z.) werd door de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst als bijzonder hoogleraar W. Mengelberg aangewezen, met de opdracht, onderwijs te geven in de algemeene muzikwetenschap, voor zoover deze tot grondslag strekt van de reproductieve toonkunst. Tot dusverre (April 1936) heeft de heer Mengelberg nog geen gelegenheid gevonden, aan deze opdracht gevolg te geven“.

Studiosi hebben dus reeds vanaf 1934 gewacht op professoraal onderricht van Zijn Hooggeleerde. Nu echter heeft Mengelberg „college“ gegeven. Wel in een wonderlijken vorm: vanuit een interview en niet vanaf een kathedra. Ook de gebruikelijke toga ontbrak en veelvragen jongelieden waren vertegenwoordigd in één journalist.

Na 2 concerten met het Berlijnsche Philharmonische Orkest te hebben gegeven, kreeg Dr Hans Erman „college“ van den concortgeveer. De „Völkische Beobachter“ stelde „De Telegraaf“ van 10 Juli avond-editie, in staat om Nederland Mengelberg's cultuur-„visie“ te doen kennen. Het zou ook zonde zijn geweest, als Nederlanders niet de oogen waren geopend, wie er zoo aanstonds onder hen weer wil werken en applaus oogsten. Hoe het toeging, vertelt Dr Erman duidelijk:

„Eigenlijk wilden wij uitsluitend over muziek spreken. Over het Concertgebouw „De Philharmonie“ van Amsterdam, over de jongere Nederlandsche componisten Piiper, Voormolen, Badings en Rudi en Karel Mengelberg zou er veel te vertellen zijn geweest.....

En dan kwam men steeds weer op de politiek! Hij kon nóg zoo dikwijls zeggen: „Ik ben een musi-

cus, politieke dingen kan ik niet bespreken!“ — in den volgenden zin was hij toch weer bij de politiek.“

Vanuit Duitschland maakte de dirigent den oorlog in Holland mee:

„En daarbij heb ik de groote gebeurtenissen in Holland niet eens meegemaakt, ik was namelijk al in Duitschland. U kunt zich voorstellen hoe wij aan de radio hingen in die dagen. Toen de wapenstilstand gesloten werd, bleven wij (Mengelberg en Mevrouw Mengelberg—S.Z.) den heelen nacht op; het was te Badgastein, en al was ik er tienmaal voor de kuur, wij zetten ons met alle vrienden, lieten champagne komen en vierden dit grootsche uur. Het is werkelijk een grootsche uur, de wereldgeschiedenis zal dat bevestigen, Europa komt in nieuwe banen.“

Toen Nederlanders doodbloeden bij den Grebbeberg en in en bij Rotterdam, toen onze mannen en broeders kooristen of opgenomen werden in ziekenhuis en veldlazaret, toen wij allen tot tranen bewogen de capitulatie moesten verdragen, ... vierde Mengelberg het met... champagne.

Toen Rotterdammers in schuilkelders ingesloten zaten, toen de Doelen van Rotterdamsch Philharmonisch-orkest verwoest lag, toen de majestueuze orgels van de Maasstad schoon oprandden, ... vierde Mengelberg de capitulatie met... champagne.

Champagne bij de capitulatie... dat, dat zullen de kinderen van ons volk nooit vergeten.

Champagne... bij een grootsche uur. Stijlloos? Ja volkomen. Vernederend voor onzen eigen volks-aard? Absoluut. Maar het is Mengelberg's lijn. Luister slechts.

De 25e uitvoering van Bach's Matthäuspasion is geëindigd. Koor- en orkestleden hebben zich naar de kleine zaal van het Concertgebouw gerept. Plechtig oogenblik. Mevrouw Noordewier staat gereed om haar toespraak te houden. Dames zullen zoo aanstonds het doek wegtrekken, dat het kunstwerk van Willem van Konijnenburg bedekt. De kleine zaal vol mensen. „De dames-koorleden in haar stemmige zwarte kleding“, „de laatste aangrijpende tonen van de Matthäuspasion waren weggestorven“: Am Abend da es kühlde war.

Bach's werk is zonder applaus voor de 25e maal ontvangen. De huldiging voor de 25e hantoeiring van den dirigeerstok kan nu beginnen.

Laat het verslag van het Alg. Handelsblad van 15 Januari 1923, 3e blad het ons vertellen:

„Luid gejuich weerklinkt als Mengelberg „opkomt“ uit de stenkamer, gewikkeld in een dikke pelsjas, waarvan de kraag werd opgezet. Lachend wijst hij op het wollen vest onder dien jas en met een vermakelijk handgebaar biedt hij zijn verontschuldiging aan voor dit weinig officiële toetel.

Dan treedt Mevrouw A. Noordewier—Reddingius naar voren; met haar welluidende stem spreekt zij op diep bewogen toon den dirigent toe.“

„Tijdens de toespraak van Mevrouw Noordewier hebben de dames Beuker en Rahusen, presidente en vice-presidente van het Amsterdamsche Toonkunstkoor, het doek van het schilderstuk weggetrokken. En daar staat dan het kunstwerk, dat in triptiek-vorm de graflegging van Christus verbeeldt.

Diep ontroerd kijkt Mengelberg naar het kunstwerk; ook Mevrouw Noordewier kan slechts met moeite haar aandoening bedwingen.

Daverend klinkt, als zij haar warme toespraak heeft geëindigd, het handgeklap. En Mengelberg kan zijn emotie niet beter uiten dan in een hartelijke dubbele omhelzing.“

De dirigent richt zich tot de leden van koor en orkest en solisten.

„Hij omhelst nogmaals Mevrouw Noordewier, onder luid, instemmend applaus zoent hij Ilona Durigo“.....

„Tante Jo, tante Jo“, wordt reeds van alle kanten uit de zaal geroepen. Beide handen steekt Mengelberg uit, dan drukt hij Mevrouw Beukers aan het hart.....“

„Juffrouw Rahusen“ klinkt het thans. En ook de vice-presidente wordt in een dubbele handkus door den dirigent gehuldigd.“

Zoo viert Mengelberg „grootsche“ urent!

\* \* \*

Op de vraag: „of al zijn landgenooten zoo denken?“, komt Mengelberg's cultuurkijk naar voren. Het is een, voor Nederlanders armzalige visie. Hoer slechts:

„Natuurlijk waren er in Holland personen en kringen, die anders georiënteerd waren, maar naar ik hoor laat zich vaststellen, dat die al rijklijk veel geleerd hebben. Zeker, ons leven had veel contact met het Westen, dat contact is verstoord, ook de invloed van de Westelijke cultuur is afgesneden — maar.....“

Hij zet zich achterover in zijn stoel, ziet me doordringend aan:

„Maar ik vind dat heelemaal niet zoo erg. Stelt U zich eens voor, dat het anders gekomen was. Dat zou veel erger voor het Nederlandsche cultuurleven geweest zijn. Immers wij zijn altijd bijzonder nauw met juist het Duitsche geestesleven verbonden geweest. En wanneer het Westen terugtreedt, zal Duitschland nog sterker op den voorgrond komen. Ik heb zoo juist een krantenknipsel ontvangen, met dezen brief.“

De brief wordt gehaald, het krantenknipsel wordt voorgelezen: Onze theaters zijn open, de bioscopen

geven als liza machiz aan zij-schen. Zoo berg n-nieuwe dit pra „En peljke Duitsch hebben Hier ons eige ziekleven hoe hee ziek v de Men Rotterdam de loef hebben c Wat w leven? V Duitsche sche mu kon bou zijn publ in bewo heid voo dag brac Dat wa muzikle Niema berg niet liet vade Nederland te denke schillere nationaal In een over dem het opko onaal be Men ka ten laten recht on honend te Zullen men van men gaar daard“ on te vullen zaal zus? tenkunste hem nie Het Co land; zijn onderstre Mengel onder zij-meerde k in een v OPV